Rodinná kronika

Vzpomínky na Volyň

Ludmila Čajanová

Věnováno potomkům
Boženy a Stanislava Bačových

Historie přesídlení Čechů na Volyň do Ruska

V roce1860 nabídl ruský car Rakousku-Uhersku osidlovací možnosti ve Volyňské gubernii na Ukrajině. Rakouská vláda nabídku přijala a povolila vystěhování z českých zemí několika tisícům bezzemků a řemeslníků.

Mnoho lesů, luk a půdy bylo v jihozápadní Ukrajině (gubernie Volyňská) levně na prodej proto, že v roce 1861 bylo zrušeno nevolnictví. Šlechta nebyla schopna se rychle přizpůsobit novým podmínkám a výnosně své statky obhospodařovat. Carská vláda pak prodávala levně velkostatky, které konfiskovala polským šlechticům, kteří se účastnili osvobozeneckého povstání v roce 1863. Kromě toho podporovala přistěhovalectví z Evropy také proto, aby posílila proti polský živel.

Jedním z propagátorů tohoto vystěhovalectví byl František Palacký, který se v roce 1867 zúčastnil Všeruské etnografické výstavy v Moskvě. Spolu s ostatními členy české delegace byl přijat carskou vládou a samotným carem Alexandrem II. Technických záležitostí přesidlování se ujal správce jednoho ze schwarzenberských panství, František Přibyl z Třeboně. Spolu s bývalým učitelem Josefem Oličem zakoupili velkostatek Hlinsk v Rovenském újezdě o rozloze 1 797 ha. Statek rozparcelovali a prodali. Češi přicházeli do míst směrem na Lvov, Luck, Dubno, Rovno, Žitomír apod. Mnohým osadníkům byl místo půdy prodán les a ten si sami museli úmornou dřinou a krvavým potem proměnit v pole.

Velká vlna přistěhovalců přišla na Volyň v roce 1868. Tehdy mělo Rusko s Rakouskem společnou hranici, přistěhovalci tam mohli dojet vlakem, nebo koňským spřežením a to trvalo nejdéle 6 týdnů. Konečná pohraniční stanice se jmenovala Brody. Některé rodiny byly velmi chudé a neměly ani na zaplacení cestovného Ti nejchudší šli pěšky a svůj „majetek“ si vezli na trakaři.

Koupi půdy a lesů konkrétně pro obec Martinovka údajně vyjednával Josef Dvořák, kovář z obce Vitojeves. On také

podepsal jménem všech smlouvu pořízenou před carským notářem v Rovně dne 23. 11. 1873. Byla přeložena do češtiny. Prodávající byl polský šlechtic A. J. Porčinský z Novosilek. Bylo zakoupeno 278,96 ha

Po příjezdu mělo 20 rodin obce Martinovka k ubytování jednu velkou dřevěnou chatrč. První zimu strávili kácením lesa, na jaře vykopávali pařezy. Do této „půdy“ pak zaseli první obilí. Studna tam nebyla, pro vodu chodili do 2 km vzdáleného potoka. Byl nedostatek chleba, obuvi, šatstva. Děti i dospělí chodili bosí, dokud nenapadl sníh. Tatínek rád citoval vzpomínky své babičky: „Ráno uvařila hrách, nasypala nemaštěný do zástěry a šlo se do lesa. Pověsila zástěru na strom v hloubi lesa a řekla: až se k ní dopracujeme, tak budeme obědvat. A ten oběd byl hrách…“ Plán Martinovky:

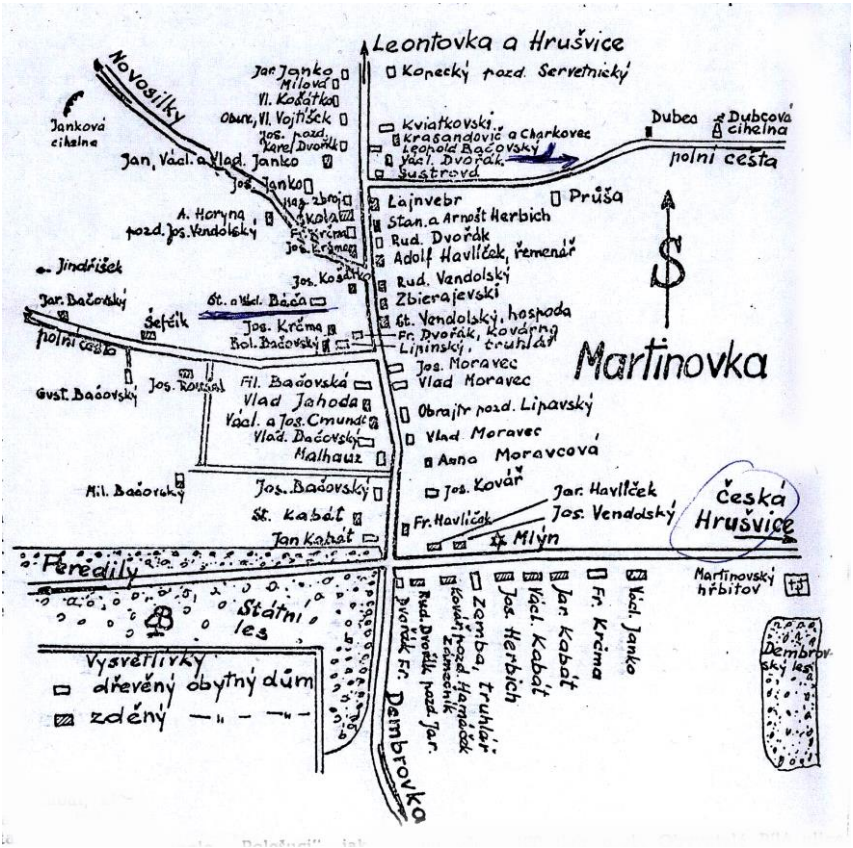

Již v roce 1868 se na Volyni usídlilo 126 českých rodin.
V prvních deseti letech to bylo více než 100 českých obcí.

24. září 1870 přijali tito imigranti slavnostně ruské státní občanství.

V roce 1875 bylo na Volyni 2 190 českých rodin a v roce 1878 celkem 2 636 rodin se 13 255 osobami.

Ze života prarodičů

Rodokmen rodiny Bačových je doložen až do roku 1580. Podle archivních materiálů to byli poddaní pánů z Boskovic, kteří se v 15. stol. přestěhovali na Svojanov (v oblasti Poličky) a s nimi odešel i rychtář z Bačova (Bačov byl součástí Boskovic). Tak vznikl rod Bačových.
Bratr mého dědečka Václava - Josef - se oženil s Marií Daňhelovou z Vestce u Příbrami. Její matka byla rozená Hacaperková a její rodokmen sahá až ke dvoru českého krále Václava II. (1271-1305).
Předkové Stanislava a Boženy Bačových tedy pocházeli z kraje kolem Poličky. Byla to chudá a hornatá krajina, proto se vydali na Volyň, hledat úrodnou půdu.
Tak se některé z pěti dětí Antonína Báči (1794-1859) a Anny Křibské (1798-1863) rozhodly pro přesídlení.

S prvními přesídlenci přijel Václav Báča (1832-1897) s manželkou Johannou Svobodovou (1832-1897), původem z Manovy Lhoty**. Ve Velkém Špakově se jim narodil syn Václav Báča (3. 7. 1876). Za manželku si vzal Marii, roz. Dvořákovou (7.7.1875), vdovu po zemřelém panu Krčmovi** z Martinovky, se kterým měla dvě děti, syna Josefa Krčmu a dceru Marii, provdanou Dvořákovou. Spolu s Václavem žili na Martinovce a měli ještě 7 dětí: Annu, Kristýnu, Václava, Aloisii a Stanislava, dvě děti, Ludvík a Anežka, zemřely na tuberkulózu.

Rodný dům Václava Bači ve Velkém Špakově - dnes.

Můj otec Stanislav byl nejmladší (nar.1912 na Martinovce). Na svého zemřelého bratra rád vzpomínal: „Ráno jsem k Ludvíkovi vždycky vlezl do postele pod peřinu a povídali jsme si….“
Rodina Václava Bači, v níž můj tatínek vyrůstal, nebyla příliš bohatá. Dědeček Václav hodně šetřil, aby si mohl čas od času přikoupit kousek půdy. Přivydělával si krejčovstvím. Uměl dobře šít, šil ještě v Rusíně. Když měl kabát už obnošený, tak ho obrátil na ruby a celý znovu přešil. Jako dítě jsem obdivovala jeho veliké nůžky, které si přivezl z Volyně. U něho se učili „krejčovině“ mnozí mladí chlapci, např. i můj pozdější strýc Stanislav Herblich. Naučil šít také svou nejstarší dceru Annu, která se provdala za **Jaroslava Havlíčka**. Ten **zahynul ve 2. světové válce v bojích u Dukly**, pravděpodobně ve Vrocance. V Československu se Anna Havlíčková se svými dvěma dcerami Kristýnou, Annou, rodiči a bratrem Stanislavem nastěhovala do Rusína, kde jí můj otec jako vdově pomáhal.

Anna Havlíčková uprostřed

Její dcery, Anna s Kristýnou na Volyni.

Tatínkovy sestry Kristýna Janková a Aloisie Bačovská.

Protože Češi měli ruské občanství, museli narukovat do vojenské služby. Car Alexandr II. ji z původních pětadvaceti let sice zkrátil na „pouhých“ 6 let, ale dědeček Václav se tak stal účastníkem Rusko-japonské války, která vypukla v roce 1904. Se zatajeným dechem jsme naslouchali jeho vyprávění o dlouhé, tříměsíční plavbě po moři z Oděsy přes Suez kolem Indie až do Vladivostoku . Z této jeho anabáze se zachovala působivá fotografie s razítkem: Nikolsk Usurijskij. Na fotce vidíme dědečka jako šarmantního mladého muže s knírkem spolu s dalšími vojáky v bílém námořnickém stejnokroji.

Václav Bača (1. vlevo nahoře)

Dědečka neminula ani 1. sv. válka. V obci byli mobilizováni všichni muži do 42 let. Z Martinovky nastoupilo do ruské armády celkem 21 mužů. Někteří z nich vstoupili dobrovolně do čs. legií. Ve válce padl Josef Mangolt, oba dědečkové (také maminčin otec Leopold Bačovský) byli zraněni.
Jako děti jsme s obdivem sahaly na dlouhou jizvu po kulce, která těsně škrtla kůži na spánku. Dědeček Václav nám přitom říkal: „Stačilo půl centimetru a dnes jsem tu s vámi nebyl…však jsem se něco namodlil!“
V roce 1915 se fronta přiblížila asi na 7 km k obci Martinovka a stála tam celkem devět měsíců. Obyvatelé byli vyzváni k evakuaci, ale odmítli. Spali v zemljankách, domy obsadili vojáci. Když se fronta hnula směrem na západ, byli v obci umístěni rakouští zajatci, mezi nimi i jeden Ital.
Babička v tu dobu projevila značnou dávku odvahy. Dozvěděla se, kde zrovna sídlí pluk jejího muže, vzala tříletého Staníka a vezla ho ukázat tatínkovi, který ho už dlouho neviděl.
Dědečkovy příběhy z války byly ještě drastičtější, než pozdější filmy z amerického divokého západu. Během 1. sv. války se tvořila Rudá armáda, tvořily se revoluční bolševické gardy,

které carské vojáky nemilosrdně likvidovaly. Stahování kůže zaživa, vyřezávání masa a vnitřností z těla apod. bylo na denním pořádku. Probíhala také polsko-sovětská válka, takže konec 1. sv. války nepřinesl žádoucí mír. V roce 1919 byl v obci polský pluk. Několik poddůstojníků se v obci oženilo a dva z nich tam zůstali natrvalo. Josef Zbierajevski a Josef Kviatkovski. Po válce připadla západní část Ukrajiny včetně Volyně Polsku. Bylo to pro volyňské Čechy nejpříznivější období jejich pobytu v cizině.

Rozvoj vesnice

Kolem roku 1880 již většina osídlenců bydlila ve vlastních dřevěných domcích. Kolik bídy, utrpení a úmorné dřiny je stály tyto slaměné střechy nad hlavou! V roce 1885 se v obci objevila první mlátička a žentour. Koupil ji Josef Lajnvebr. Doposud se mlátilo cepy. Aby žentour lépe využil, zřídil si stroj na louskání prosa, obecně zvaný jahelna. V témže roce vypukl v obci požár, který zničil asi 6 domů. Po stránce správní patřila Martinovka pod obec Hrušvice, kde sídlil starosta.
V roce 1887 se však obec osamostatnila. Prvním starostou byl zvolen Josef Bačovský. Střídali se po šesti letech, ale Jan Janko, syn Jana, spravoval obec plných 15 let, tj. do roku 1914. Za války a v revolučních dobách se starostové střídali téměř každý měsíc.
Kolem roku 1880 začalo v obci vyučování. Chodilo se k Josefu Dvořákovi, který měl největší dům. Prvním učitelem byl Zigmund, pocházel odněkud z Čech. Když odešel, našli si občané dalšího učitele. V roce 1890 zde působil 25letý Čech z Prahy, jménem Linka. Dosud se učilo jen česky. Linka však začal vyučovat také rusky. Učitele vydržovala celá obec. Platilo se obilím. Pokud byl učitel svobodný, stravoval se dům od domu, nebo mu jídlo nosili – podle dohody. Po odchodu učitele Linky děti chodily do sousedních obcí. Do České Janovky nebo do Novosilek, kde byla škola ukrajinská.
V roce 1888 si občané zřídili hřbitov, na němž byla roku 1926 postavena kaple.

Stav hřbitova a kaple v roce 2012.

Vysvěcení opravené kaple a hřbitova 2019.

Kolem roku 1898 byla v obci založena první chmelnice. Založil ji František Bačovský (dědeček mé matky).Chmelnice rostly jako houby po dešti a s nimi rostl i blahobyt.
Kolem roku 1908 se v obci začaly stavět první zděné domy. Cihly se kupovaly v sousední obci Dembrovka u pana Kubína, který měl cihelnu již asi 20 let. V roce 1912 postavil starosta Janko první cihelnu na Martinovce. Josef Vendolský, syn Jana postavil velkou zděnou hospodu s tanečním sálem, která se stala kulturním střediskem pro celou obec. Ve dne pracoval na poli, večer obsluhoval hosty.
V roce 1913 byla zahájena stavba obecní školy. Do vypuknutí 1. sv.války stačili alespoň pokrýt střechu, dokončena byla až na konci války. Od roku 1920 se ve škole učilo polsky až do roku 1933, kdy učitel Denysiuk zavedl češtinu jako předmět. Školní budova byla skutečně výstavní a stojí na Martinovce dodnes, i když se v ní již nevyučuje.

Martinovská škola dnes.

Žáci před školou.

Uprostřed dole Anna Havlíčková, za ní Marie Bačová. 3. zleva nahoře Irenka Pavlínová, uprostřed Ludmila Bačovská.

Roku 1920 postavili občané Leopold Bačovský (maminčin tatínek), Hnídek a Šustr motorový mlýn se dvěma páry válců a jedním kamenem.
Hmotné postavení českého obyvatelstva se postupně zlepšovalo. Za chmel se dobře platilo, a to zlatými rubly, ostatní zemědělské produkty také nebyly laciné. Byla to doba těsně před světovou krizí**. Katastr obce Martinovky** se rozrůstal. V letech 1923-1930 bylo přikoupeno asi 150 ha polí a lesů od sousedních obcí. Průměrná cena za 1 ha byla 416 – 666 zlatých rublů, podle bonity půdy a dle dohody. Po roce 1930 kupní síla klesla, zmizely z oběhu i zlaté ruble, cena půdy začala stoupat až na 2500 zlotých za 1 ha. (Kurs mezi rublem a zlotým byl přibližně v poměru 1 : 5). V roce 1940 obsahoval

martinovský katastr kolem 495 ha.

Společenský život na Martinovce

„Začátky spolkového života jsou nerozlučně spjaty se jménem obětavého Josefa Havlíčka, martinovského truhláře…“ píše Jiří Hofman ve své první „Kronice obce Martinovka“ (z roku 1950). Jeho přičiněním byla v obci založena Česká matice školská (ČMŠ), objevily se první české noviny atd. Pro nedostatek zájmu z řad občanů ČMŠ brzy zanikla, ale byla nahrazena založením divadelního kroužku. Prvním režisérem byl polský učitel Tvardovsky. První divadelní představení na Martinovce se hrálo v sále hospody Josefa Vendolského. Byla to polská hra „Ciotka na vydaniu“-„Tetička na vdávání“. Následovaly ještě další dvě polské hry. Za získané peníze byl pořízen nějaký materiál na jeviště a koupila se opona za 60 polských zlotych, kterou maloval malíř Modest z Novosilek. V této době již přijížděli do Martinovky z Čech katoličtí misionáři a jeden z nich, Ondřej Křenek, přivezl také českou divadelní hru „Pýcha předchází pád“. Režii této hry převzal Václav Bača, syn Václava a byla provedena s velkým úspěchem. Byla to první česká divadelní hra na Martinovce. V roce 1928-29 byl založen Sbor dobrovolných hasičů. Předsedou se stal Josef Lajnvebr, cvičitelem Arnošt Herblich,

pokladníkem František Krčma, tajemníkem Josef Zbierajevski. Sbor převzal do své péče i divadelní činnost a dokončil zařízení jeviště. Režie se ujal František Havlíček.

V letech 1932-33 byla postavena hasičská zbrojnice, koupena stříkačka, sudy a vozy na vožení vody. Vozu od stříkačky se také používalo jako smutečního povozu při pohřbech nebo při svatební tradici „zastavování“ ženicha a svatebčanů.

Zbrojnice v roce 2012

Dne 18. 8. 1932 byla na faře v Hrušvici založena „Skupina katolické mládeže“, která měla později velký vliv na společenský život mládeže. Zakladateli byli: polský farář Stanislav Jadczyk, český kněz Josef Stříž, misionář ze Staré Bělé u Ostravy, dr. Drobný z Brna a Jindřich

Dušek. Centrum bylo v Hrušvici a v jednotlivých obcích byly pobočky.

Zároveň s misionáři přijížděli z Čech i další kulturní pracovníci. Přiváželi české knihy na vybavení knihoven, obstarávali zasílání časopisů, divadelních her a hudebních skladeb. Na Martinovce tak vznikla knihovna o 150ti svazcích.

Skupina katolické mládeže. Vlevo vedle kněze Stanislav Bača.

Náboženský život a stavba českého kostela

Po 1. sv. válce žila celá farnost a s ní i obec Martinovka velmi intensivním náboženským životem. Katolické náboženství bylo pokládáno za státní a podporováno polskou vládou.

V sousední, převážně ukrajinské obci Hrušvice, stála kaple, kde se shromažďovali k bohoslužbám katolíci čeští i polští z celého okolí. Podle staré kroniky stál na tomto místě v roce 1756 kostel, postavený Janem Nepomukem Kamieńskim, v roce 1809 postavil novou kapli Mikuláš Jelovicki, současná kaple byla postavena v roce 1852 Janem Tomaševičem. Všichni jmenovaní byli polští šlechtici.

V roce 1923 došlo k dohodě mezi biskupem z Lucka a z Olomouce, a tak bylo povoleno českým kněžím přijíždět do Hrušvice. Především to byli kněží z Čech: dr. Klement Žůrek, Josefo Stříž a Ondřej Křenek. Tito kněží byli také prvními propagátory stavby nového kostela. Avšak konkordátem uzavřeným mezi Vatikánem a polskou vládou dne 10. 1. 1925 byla zakázána duchovní činnost kněží, kteří nebyli polskými státními příslušníky. Tak zůstala kaple a farní budovy prázdné. Občas dojížděli kněží ze sousedních polských farností. Teprve 1. 9. 1927 obsadil lucký biskup faru mladým aktivním knězem Stanislavem Jadczykem. Češi by zde však rádi viděli kněze českého a dokonce sbírali podpisy se žádostí o dosazení českého kněze. Biskupským výnosem z téhož roku byla ustanovena polská farnost, do které patřily tyto obce: Dembrovka, Dědkovice, Kolonie Dědkovice, Hrušvice, Kolonie Janovice, Česká Janovka, Kardaš, Martinovka, Novosilky, Ploska, Pokosy, Serednyj Háj, Špakov Malý, Špakov Velký. Celkem bylo ve farnosti asi 1200 katolíků Čechů a Poláků. Z toho bylo 90 % Čechů.

Myšlenka na stavbu nového českého kostela zapustila velmi hluboké kořeny, protože ještě téhož roku dne 18. 9. byl vybrán Komitét (výbor) pro stavbu kostela v Hrušvici. Byly tam zastoupeny všechny obce z celé farnosti.

Byla zorganizována dobrovolná sbírka s daní podle vlastnictví pozemku a domu. Na započetí stavby bylo vybráno 18 000 polských zlotých. Dne 2. 7. 1928 byla stavba zahájena. Stavba byla zadána Škole zednických učňů v Křemenci. Dne 6. 10. 1929 byl posvěcen základní kámen a zakládající akt byl zazděn v rohu hlavního oltáře. V roce 1930 přišla hospodářská krize a tak stavba pokračovala velmi pomalu. Přesto byla dne 18. 8. 1930 úplně dokončena. Celkový náklad činil kolem 60 000 polských zlotých, který celý uhradili farníci.

Dne 28. září 1930, na svátek sv. Václava byl kostel vysvěcen biskupem Adolfem Szelažkem za ohromné účasti věřících, duchovenstva a představitelů státní správy. O zdárný průběh

stavby se nejvíce zasloužil kněz a místní farář Stanislav Jadczyk.

Mezi významné sponzory stavby patřili:Vladimír Vik z Hrušvice, který zaplatil vstupní dveře, Gustav a Aloisie Bačovští z Martinovky, kteří darovali peníze na zakoupení všech dvanácti velkých oken, Jan Míla zakoupil velký zvon, který byl později převezen do vlasti. Kostel i farnost byly zasvěceny sv. Václavovi, patronu české země. Nejdříve visel v kostele obraz P. Marie Čenstochovské, později byl nahrazen oltářním obrazem sv. Václava, který pochází od významného slovenského malíře Josefa Bendíka z Prešova. Jeho jméno je uvedeno dole na obraze. Studoval v Praze na akademii a také v Římě. Je znám jako zakladatel Slovenské umělecké akademie v Bratislavě.

Oltářní obraz.

Vysvěcení kostela.

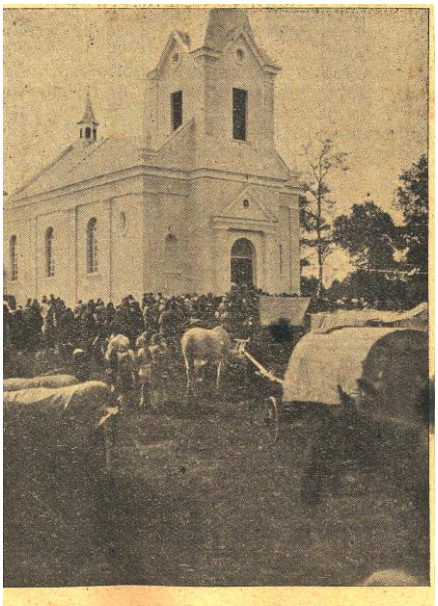

Przed kościołem w Hruszwicy.

Kněz Jadczyk v novém kostele.

Vzpomínky mého tatínka, Stanislava Bači

Obec Martinovka byla převážně katolická, celkem70 domů, rodiny byly vícečetné, takže lze odhadnout asi 300 obyvatel. V době mého dětství patřila obec pod polskou farnost Kliváň (Klevaň) asi 22 km vzdálenou. Moji rodiče tam v neděli a ve svátek dojížděli většinou vozem, někdy i pěšky. Můj tatínek vstával ráno velmi časně, aby došel včas na mši. Ve Varkovicích, asi 10 km vzdálené obci, byl také katolický kostel, později převzat pravoslavnou církví. Po 1. sv. válce byl navrácen Polákům Ačkoliv jsme nepatřili do této farnosti, mnozí chodili na mši také tam. Občas dojížděl kněz do hrušvické kaple, kam mne brali rodiče s sebou. Fara byla zpočátku neobsazena, ale byla v dobrém stavu a patřilo k ní sedm hektarů půdy. Když mi bylo 16 let, z podnětu kněze Jadczyka jsem se začal učit hrát na harmonium u polského varhaníka, kterého si pozval k sobě na faru a živil ho.
České misionáře si pamatuji od svých asi 10-12ti let, u jednoho z nich jsem byl u 1. sv. zpovědi. Pak jezdili další, ale nejvíce se nám věnoval P. Stříž. Vzal si 6 měsíců dovolené a sloužil v českých obcích. P. Křenek ho vystřídal opět na 6 měsíců, obohacoval náš duchovní život nácvikem českých písní, např. „Sbohem, má radosti“, „Otče náš, vyslyš nás“ a večerními modlitbami, k nimž jsme se 1x týdně scházeli ve škole na Martinovce. Od něho jsem dostal nabídku, abych šel studovat do Čech, ale rodiče mi to nedovolili. Po půlroční výuce na harmoniu jsem začal hrát při mších sám.
Mezitím už probíhala výstavba hrušvického kostela. U příležitosti položení základního kamene se konala velká slavnost, které se zúčastnilo mnoho lidí bez rozdílu náboženského vyznání, především velké množství Čechů, jako projev soudružnosti, ale i Poláci. Také Ukrajinci, kteří vesměs v Češích viděli svůj vzor. Češi z Dětkovic zakoupili pro nový kostel harmonium, které jsem později ze zničeného kostela zachránil a přivezl do Čech. V současnosti je v držení P.

Krejzy, který tehdy sloužil v Liptáni. Farníci dávali na kostel nejen peníze, ale i vlastnoručně kopali základy.
Z podnětu českých katolických misií (pod vedením laického bratra ze Žatce pana Duška), bylo založeno Sdružení katolické mládeže. Já jsem dostal za úkol sezvat všechny mladé lidi ze všech osmi obcí náležejících k hrušvické farnosti a tam na faře proběhla ustavující schůze, kde jsme se dohodli o náplni naší práce. Hlavním cílem bylo vnášet křesťanského ducha do veškerého dění v každé obci a povznést jejich kulturní život, ale i český jazyk.
Sdružení se také podílelo na činnosti ochotnického souboru, přičemž nám velmi pomáhal polský učitel Tvardovsky a jeho žena, která dělala nápovědu. Hráli jsme tyto české hry: Paličova dcera, Srdce a prsten, Stržený kříž, Cikánčina pomsta, Bílá myš, Pýcha předchází pád…
Nácvik i samotné představení pro nás znamenaly obrovskou školu českého jazyka a kultury. Nejen pro samotné herce, ale i pro diváky. Tento ochotnický soubor režíroval také můj bratr Václav, později i já. Zpočátku jsme neměli kulisy, tak jsme namalovali obrazy na papíry připevněné do dřevěných rámů. Později jsme měli už krásné kulisy na plátně, představující potřebné prostředí – les, vesnici atd. Měli jsme i oponu na válci. Představení byla velmi oblíbená a přispívala ke sjednocení občanů všech okolních obcí, kteří bez ohledu na náboženské vyznání a národnost navštěvovali naše představení a utvrzovali se ve vzájemném přátelství. Po představení jsme se hned nerozešli, ale zůstali jsme pospolu a zpívali české písně, např. Šedesát let ušlo…. Úvodem před každým představením byla tato píseň, která se stala jakousi naší znělkou: „Byl jsem též v Petrohradě, po Volze jezdil jsem, i po ruském prospektu jsem se též procházel. Ať krásnou řeku Něvu, již kryje sníh a led, spatříš-li ruskou děvu, srdce ti bije hned. Však platno nic, má nejlepší je slast, naše zlatá Praha, naše česká vlast.“ Zvláště poslední slova dojímala přítomné k slzám a rozněcovala vlastenecké city. Sál byl vždy plný až k prasknutí, i když se hrálo při svíčkách. Vzpomínám si, jak všichni

obdivovali, když jsme ve hře Cikáncina pomsta zaranžovali cikánské tábořiště s ohněm, nad nímž visel velký kotel, z něhož se kouřilo. Rozsvítili jsme totiž baterky, obalili červeným papírem, což téměř věrně simulovalo hořící oheň a do kotle jsme nalili vařící vodu. Iluze byla téměř dokonalá.
O přestávkách mezi jednáními hrála hudba.
Po ukončení hry šli herci společně na večeři a pak se vrátili i s hudebníky do sálu, kde pokračovala taneční zábava, trvající často až do rána.
Sdružení katolické mládeže a místní hasičský sbor se podílely na různých oslavách církevních i státních svátků. V Martinovce bylo asi 30 členů Sdružení katolické mládeže a 40 hasičů.
U příležitosti státního polského svátku 3. května šli nejprve všichni společně na mši. Jednou se této slavnosti zúčastnil i vojt polského polookresu – gminy. Mládež a hasiči zorganizovali sportovní odpoledne na lukách za kostelem. Soutěžilo se v lehké atletice, v běhu, házení granátem, oštěpem, skoku do dálky i výšky. Pro malé děti zase připravil program místní učitel. Tento polský představitel si vše prohlédal a když viděl, že patřím k organizátorům, přistoupil ke mně a řekl: „Tak Češi nám oslavují náš polský svátek. A kde jsou naši Poláci?“
S Poláky jsem zažil později poněkud horší zkušenost. Návštěvu Martinovky ohlásil starosta powiatovy (okresní předseda). Přivítali jsme ho místní kapelou a čekali, jakou zprávu nám přináší. To už bylo těsně před vypuknutím 2. sv. války, kdy hrozilo obsazení pohraničních území Československa. Jaké bylo naše překvapení, když jsme z jeho úst uslyšeli, že „Poláci bydlí na pískách, zatímco Češi si mažou krajíc na obě strany… A že prý se to bude muset změnit…“ Značně se nás to tenkrát dotklo, protože jsme vždy žili s Poláky ve shodě a neexistovala mezi námi sebemenší nevraživost.
Významným kulturním počinem byla martinovská kapela a pěvecký sbor. Kapelníkem byl František Dvořák, můj švagr, který byl vojenským kapelníkem a po návratu z vojny zorganizoval kolem sebe 14ti člennou dechovku. On sám nejen

hrál na barytonovou trubku, ale také skládal hudební skladby. Některé z nich se po reemigraci do Československa hrály v rozhlase. Kapela hrávala nejen na Martinovce, ale i v okolí na všech poutích, zábavách, svatbách a samozřejmě také o svátcích v kostele, kdy doprovázela svou hudbou bohoslužby. Švagr vedl pěvecký sbor, který se scházel většinou na Martinovce u nás doma a nacvičoval nejrůznější liturgické zpěvy. Velmi oblíbená byla Rybova Česká mše vánoční, kterou nám dovezli čeští misionáři a švagr ji s námi nacvičil. Byl jsem dojat přímo k slzám, když jsem ji letos zde (v roce 1994) na Štědrý den slyšel z televizního půlnočního přenosu: "V Betlémě, Pán Země….Mesiáš dnes přišel k nám…"
Při mších lid běžně zpíval písně polské, protože do hrušvického kostela chodili i Poláci. Náš český pěvecký sbor však zpíval pouze česky. Polský kněz Jadczyk, který byl mým výborným přítelem, se někdy pokoušel i o české kázání, ale říkali jsme mu, že se nemusí namáhat, že mu rozumíme dobře i v polštině. Vyprávěl mi, že jednou za ním přišly dvě polské ženy a stěžovaly si, že se v kostele zpívá česky, že by si měl najít polského varhaníka. Se smíchem mi líčil, jak jim odpověděl: „Já už jednoho biskupa mám, tak nepotřebuji poslouchat dalšího". Zval mě často po mši na oběd a pak mě šel doprovodit k nám na Martinovku. Hlavní cestou to bylo asi 5 km, ale my jsme chodili zkratkou lesem, asi 3 km. Sedli jsme spolu na pařez a probírali nejrůznější témata, týkající se našeho tehdejšího života, náboženského i světského. Také mi pochválil výběr mé nastávající manželky, Boženy Bačovské, se kterou jsem **dne 28. 2. 1935 uzavřel sňatek v kostele v Hrušvici.**

Místní hajný věnoval jednou plný koš smrčků, abychom si je vysázeli k okrášlení prostoru kolem kostela a fary. Já jsem si později koupil kolo a jezdil do kostela na kole. Někdy jsem se opozdil a pan farář už mě vyhlížel ze dveří a volal: „Stašku, pospěš si, už je čas!“ Nikdy nezačal sloužit mši dříve, dokud varhaník neusedl na své místo. Taky mi říkával: „Hraj si, co chceš, ty jsi pánem na „guře“ a já u oltáře“.
16. května jsme slavili svátek sv. Jana. Na Velkém Špakově byla v tu dobu pouť u kříže na rozcestí ve vesnici (naproti škole). Této pouti se jednou zúčastnil misijní kněz P. Stříž. Kousek za vesnicí na lukách byl pomník sv. Jana Nepomuckého, k němuž šlo po mši od kříže procesí. Protože zde často byla bažina, položili na ni místní obyvatelé žebřiny z vozů a na to nakladli větve, aby procesí mohlo přejít. P. Stříž se před tímto provizorním mostem zastavil a řekl: „A tady

máme před sebou Karlův most…“ P. Stříž také velmi usiloval o sblížení katolických a pravoslavných Čechů na Volyni. V Martinovce stála u školy zvonička, kam chodila babička Dvořáková zvonit „klekání“. To byl podnět pro většinu obyvatel k modlitbě „Anděl Páně“, kterou se modlívali doma v soukromí. V adventu a v době postní bylo také ve většině rodin zvykem modlit se každý večer společně růženec. Můj otec, poměrně náruživý kuřák fajfky, si však toto potěšení v době postní odřekl.

Pouti patřily k nejoblíbenějším společenským událostem. První pouť se slavila 8. září, což byl sváteční den pro celou obec. Příbuzní a přátelé se sjížděli, radostná atmosféra ovládala celou vesnici. Nikdo nepracoval, znesvěcení svátku prací se pokládalo za velkou ostudu. V 11. hodin dopoledne se všichni svátečně oblečení svorně sešli v v hrušvickém kostele ke mši svaté. Po návratu z kostela následoval slavnostní oběd a posezení s příbuznými a hosty u bohaté tabule. Každá hospodyně napekla a navařila to nejlepší. Večer se šlo na taneční zábavu, kde se všichni veselili až do rána. Přicházely i matky s dětmi, které kladly své malé děti v hospodě v kuchyni do postele, kde děti bez nějakých větších problémů spaly, zatímco matky si šly zatancovat. O posvícení to bylo vlastně totéž, jen pro večerní zábavu se ujal speciální termín „pěkná“. Jak je vidět, náš náboženský život byl úzce propojen s naším každodenním konáním. Proto také, když mi jako starostovi obce Rusín v Československu při normalizačních prověrkách v 70. letech po sovětské okupaci položili otázku, proč chodím do kostela, odpověděl jsem: „Katoličtí kněží a katolická církev v Československu byli jediní, kdo o nás – českou menšinu na Ukrajině – projevil zájem, kdo se staral o naši kulturu, kdo nám pomohl uchovat si český jazyk, pěstoval v nás vlastenectví a ušlechtilost ducha..“

Když začala 2. sv. válka a naše území bylo připojeno k Sovětskému svazu, nastala pro nás zlá doba, kdy si nikdo nebyl jist životem. Začaly se organizovat ukrajinské gardy usilující o samostatnou Ukrajinu. Mezi ukrajinským

obyvatelstvem se vynořila spousta darebáků, zlodějů, dokonce i vrahů, kteří pod záminkou příslušnosti k Banderově armádě terorizovali ostatní obyvatelstvo, vyvražďovali polské spoluobčany, takže polští kněží museli uprchnout. Český kostel byl uzavřen, bohoslužby se tam nekonaly. Brzy se stal terčem zájmu nejrůznějších lupičských band. My jsme se scházeli k modlitbám v martinovské hospodě, kde nám několikrát sloužil mši jeden neznámý kněz, Polák, který se však skrýval, na faře nebydlel. Fara byla záhy úplně vydrancována, nakonec ji někdo podpálil. V době, kdy jsme se už chystali k návratu do Čech, navštívil jsem ještě náš hrušvický kostel. Byla to neradostná podívaná. Uvnitř vše zpřevraceno, rozházeno, obrazy zničeny, veškeré cennosti byly uloupeny, na zemi se válelo všechno možné a mezi tím jsem spatřil naši kostelní kroniku. S radostí jsem ji uchopil jako vzácný poklad a odnesl si ji domů. Do kostela jsem se vrátil ještě několikrát, snažil jsem se zachránit alespoň to málo, co tam zbylo. Lidé byli zastrašení zvěrstvy, která na nich banderovští bandité páchali, a tak jsem nenašel nikoho, kdo by mi pomohl snést z kůru harmonium. Vlekl jsem ho na řemeni na zádech schod po schodku dolů sám. Toto harmonium s námi přicestovalo až do Československa. Zároveň jsem dovezl do vlasti obraz sv. Václava, několik kněžských ornátů a komží. S pomocí dalších spoluobčanů byly zachráněny i dva zvony. Jeden ze zvonů je umístěn v kostele v Kynšperku/Ohří a jeden ve Slezských Rudolticích. Kněžské oblečení se bohužel za ta léta znehodnotilo. Můj tatínek si přivezl modlitební knížky, český misál a českou bibli. Mé vlastní harmonium zůstalo v našem domě na Martinovce na půdě.
(Rozhovor zaznamenán o vánocích 1994)

Myslivci V. Vendolský a St. Bača na lovu.

Rodina Bačovských.

Jedni z prvních přesídlenců na Volyň. Manželé Duškovi s dcerou Marií (vlevo), později provdanou za Leopolda Bačovského.

Moje maminka Božena Bačová, rozená Bačovská (nar. 8. 5. 1918 na Martinovce), byla **dcerou Leopolda Bačovského** (nar. 12. 7. 1890 na Martinovce**) a Marie Duškové** (nar. 8. 3. 1890 na Špakově).
Její pozdější nevlastní bratr Jiří Hofman vzpomíná na svůj život v rodině Leopolda Bačovského ve své knize „Jak ten můj život šel“:

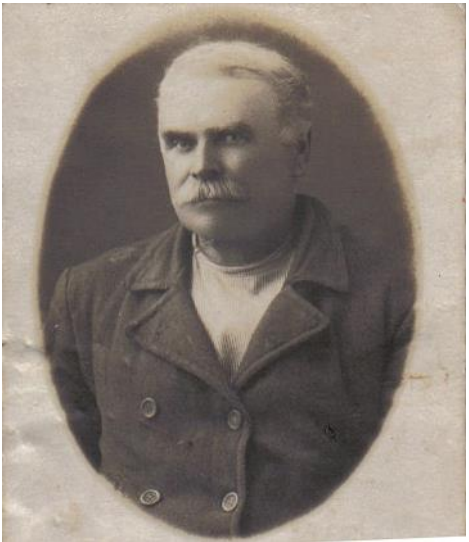

Rod Bačovských pocházel z Bohuňova v okrese Polička. Dva bratři – František Bačovský a Josef Bačovský se přistěhovali na Martinovku v roce 1870. Josef měl syna Františka.
Tento František byl dědeček mé maminky Boženy.

Dědeček František byl velmi podnikavý. S volyňskou výpravou se zúčastnil Všesokolského sletu v Praze (asi v roce 1929). Odtud si přivezl nejen spoustu krásných zážitků, ale i poznatků z moderního hospodaření, pěstování chmele a cukrové řepy, které pak uplatňoval na Volyni. Zděděné pozemky o výměře asi 30 ha odkázal svým dvěma synům, Leopoldovi a Františkovi. Pro další své syny (Josefa, Gustava a Adolfa) zakoupil pozemky a lesy v sousedním katastru. Adolf však brzy zemřel, otrávil se jedem připraveným na lišku. Gustav zemřel v nemocnici jako československý voják v Kamenci Podolském v roce 1944. Syn Ludvík byl nesvéprávný. Je zachycen na fotografii rodiny Leopolda Bačovského z roku 1918.
Na Volyni se rody bratrů Bačovských tak rozvinuly, že v roce 1947 reemigrovalo do vlasti více než dvacet pět rodin toho jména a další dva muži padli ve válce.
V roce 1925 Leopold Bačovský ovdověl. Jeho žena Marie, rozená Dušková (nar. 8. 3. 1890 na Špakově), skonala a zanechala mu osm sirotků. Nejmenšímu Stanislavovi bylo asi půl roku, Boženě pět, nejstarší Anně necelých dvanáct let, mezitím ještě Boleslav, Vladimír, Jan, Marie (provdaná Herblichová) a Emilie (provdaná Šindelářová).
Druhá Leopoldova manželka Antonie, rozená Cmuntová, o tom vypráví: „Když jsme s bratrem Josefem Cmuntem přijeli na Martinovku, tak si mne děti okamžitě získaly tím, že se mne ty malé doslova držely za sukně a nejstarší Anička se mne jako mámy ptala, jak a co má uvařit a udělat…. Neměla jsem to svědomí od nich již odejít“. Zůstala, ona, sotva dvaadvacetiletá u muže o patnáct let staršího s osmi dětmi a navíc bez církevního sňatku, protože byla rozvedená. Měli spolu ještě dvě dcery, Ludmilu (provdaná Bačovská) a Josefu, (provdaná Černá). Takže to už bylo celkem dětí deset. Církevní sňatek uzavřeli až později, po smrti jejího prvního manžela.
O Leopoldovi a Antonii se mezi lidem vyprávělo toto: „Polda Bačovský byl dobrý a přičinlivý hospodář. V Hrušvici postavil mlýn, na Martinovce taky a v Rovně nájemní dům. Byl i jinak přičinlivý, protože měli s Marií Duškovou ze Špakova celkem

osm dětí. Smůla, že Mařena byla slabá na srdce a po posledním klukovi brzy zemřela.

Hrob Marie, první ženy Leopolda Bačovského.

Polda měl na Volyni spoustu známostí a znal i tři bratry Cmunty od Lucka. Byli to boháči. Seděli jednou, popíjeli, karty hráli, on jim své trápení svěřil a oni na to, že mají sestru bez manžela. Jeden z těch čtyř navrhl, aby se tato karetní hra hrála o ni, že Tonča je jako v banku. Když Polda vyhraje, tak si ji odveze. Vyhrál. Bratři sestru zavolali, přinesli kříž a svíčky a

musela přísahat, že si Poldu vezme za muže….“. Babička Antonie se prý této fámě smála.

Leopold s Antonií a rodinou. Dole Jan, Stanislav, Vladimír. Vlevo Božena, vzadu Anna, na klíně Josefa.

Leopold s Antonií a dětmi před svým domem.

Syn Antonie z prvního manželství Jiří Hofman (nar. 1923) vyrůstal až do svých devíti let převážně u babičky a tety Hofmanových. Jeho tatínek se podruhé oženil a měl dceru Mílu. Na nějaký čas si vzali malého Jiříka k sobě, později těžce onemocněl a vrátil chlapce k babičce Hofmanové.

Zásadní předěl v Jiříkově životě nastal v únoru 1932, kdy si pro něho přijela jeho maminka Antonie se svým druhým manželem Leopoldem a odvezli si ho na Martinovku. Jiří Hofman píše, že mu chvíli trvalo, než si na oslovení „tatínku“ tomuto novému „strejčkovi“ zvykl. Ale pak ho používal rád a s odůvodněnou úctou. Dále píše: „Bačovskými dětmi jsem byl přijat samozřejmě a upřímně. Bydleli jsme ve „staré cháti“, prostorné kamenné stavbě, kterou postavil

v mládí Leopoldův otec, dědeček František Bačovský.
V prostorné kuchyni kromě sporáku a tří postelí stála také pec na pečení chleba a za ní měl svoji další postel zmíněný dědeček. Byl již neduživý a ven chodil zřídka a nejmladší vnuk Stanislav mu chodil škrabat záda. Za každou „masáž“ dostával pět grošů a ty si schovával. Vláďa schovávačku znal a úspory mu občas ochudil nebo zcela vybral, což jsme vždy poznali podle Staňkova nářku. Kromě toho jsme kolem dědečkovy postele chodívali my, tři až čtyři nejmenší na oblíbenou pec, což bylo naše důvěrné besední místečko, kde jsem nejčastěji já vyprávěl příběhy, pohádky a různé improvizované dětské fantazie. Možná, že i tato vyprávění, která dědeček slyšel, přispěla k tomu, že jsem „zapadl“ do rodiny. Dědeček nám často vyprávěl o svém pobytu v Československu. Líčil své zážitky tak, že nám naše bývalá vlast připadala jako ráj na zemi. Dědeček měl moc rád moji maminku, cenil si toho, jak se s láskou stará o děti, dovedně pečuje o domácnost a plní úkoly selky na nemalém hospodářství. Prý tatínkovi řekl: Poldo, kdybys té ženě jakkoliv ublížil, tak si mně nepřej!…Dědeček rok nato zemřel a já si dodnes pamatuji, jak tatínek Leopold Bačovský nad jeho hrobem pronesl: „Komu snad ublížil, odpusťte mu to, prosím“, a pro pláč sotva větu dokončil.

Moji noví sourozenci, Jan, Marie, Emilie a Stanislav mne doprovodili do martinovské školy. Paní učitelka byla Polka, vyučovací jazyk byl polský a dvě hodiny týdně vyučoval češtinu učitel D. Denysjuk, Ukrajinec, který se v sousední zcela české obci Dembrovce přiženil do rodiny Stryjových. a češtinu dobře ovládal. Byl jsem zařazen do čtvrté třídy. Škola byla sice čtyřtřídní, ale všechny třídy se učily současně v jedné velké místnosti. Školní docházka byla povinná do čtrnácti let. Seděl jsem ve stejné lavici s naším Jendou. Po celou dobu mého života na Martinovce jsme k sobě tíhli. Jenda byl o čtyři roky starší, tudíž zkušenější a měl dobrosrdečnou povahu, prý po své mamince. Další dva bráchové byli mnohem starší a Staňka

byl trochu rozfňukaný, takže spíše potřeboval opatrování a občas také, aby mu někdo „pofoukal na bolístku“. To jsme s Jendou občas dělali. S Jendou jsme dělávali domácí úkoly, kde v prvních měsících pomáhal on mně, ale pak jsme si role spíše vyměnili.
Povinnosti v rodině jsme my, kluci a děvčata, měli poměrně přesně rozdělené. Podle rodinné „věkové hierarchie“ jsme s Jendou povýšili na pasáky a opatrovatele krav. Znamenalo to ráno po páté hodině vyhnat krávy na pastvu, o půl osmé být u snídaně a pak hajdy do školy. Odpoledne asi ve tři hodiny opět hnát krávy na pastvu a na úkoly zbyl podvečer a večer. V zimě, když se krávy krmily ve chlévě, jsme museli ráno dát kravám do žlabů namočené plevy, smíchané s rozstrouhanou řepou a otrubami nebo šrotem, za žebřík jim založit ovesnou nebo ječnou slámu. Vždy také napojit ručně nanošenou vodou ze studny. Navíc nanosit plevy do velké vodotěsné bedny, zalít je vodou, udusat, nastrouhat řepu nebo brambory, aby bylo vše připraveno na další krmení. Tak to šlo pořád dokola a nikdo z rodičů nám nemusel připomínat, co, kdy a jak máme udělat.
Starší bráchové Boleslav a Vladimír byli starší, tak museli pečovat o tři až čtyři koně a pracovat na poli. Brzy ráno připravili koním obrok z řezanky, doplněné ovsem, případně ječným šrotem, za žebřík jim naložili jetelové seno, napojili je a vyčistili, nanosili ručně vodu ze studny. Čištění koní hřebelcem a kartáčem byla důležitá činnost, protože podle stavu srsti koní se ve vsi posuzovala péče hospodáře.
Povinností děvčat, jak dorůstala, bylo krmit prasata a drůbež, dojit krávy, dbát o zeleninovou a květinovou zahrádku a hlavně pomáhat mamince při vedení domácnosti a připravovat se tak na plnění svých mnohostranných povinností budoucích manželek, maminek a hospodyň. Mezi ně patřilo pečení chleba, praní prádla, vaření.
V rodině byl zaveden určitý řád a samozřejmá dobrovolná kázeň, kterou nebylo nutno vynucovat.

Maminčina sestra Marie Herblichová s Jiříkem.
Bratr Boleslav se ženou.

Mezi dvěma válkami

V období mezi dvěma válkami se několik českých rodin rozhodlo vystěhovat z Volyně do Ameriky, většinou do Kanady nebo Argentiny. První transport odjel ještě včas, další transport, na který měl pas i můj otec Stanislav se svou rodinou, se již nekonal z důvodu napadení Sovětského svazu Německem. A tak jsem se místo v Kanadě narodila v Rusíně v Československu.

Zpráva o obsazení Československého pohraničí – Sudet, byla přijata na Ukrajině různě. Některými lhostejně, některými Ukrajinci s tajnou radostí, neboť někteří nacionalisté si slibovali od Hitlera vytvoření samostatného státu.

Také Poláci se ve svých názorech značně lišili. Jiří Hofman na to vzpomíná:

„V té době jsem byl ještě studentem. Měl jsem nějaké řízení v kanceláři ředitele ústavu. Když mě ředitel spatřil, zavolal si mě (věděl, že jsem Čech) a řekl slavnostně: „Konečně německá vojska pochodují do Sudet, maďarští vojáci obsazují části Slovenska a my také dostaneme to, co nám právem patří.“. Ředitel byl stoupenec Beckovy politiky vůči Německu, antisemita, který své názory velmi často projevoval během vyučování. Že fanatizmu může podlehnout i duchovní osoba, o tom svědčí jedno nedělní kázání faráře Wiszniewkého, který se v českém kostele, postaveném českými obyvateli tak politicky rozohnil, že Hitlera málem popsal jako člověka poslaného od Boha. Později, když hrozilo nebezpečí německo-polského konfliktu, zase hořekoval, že Hitler je satan v lidské podobě.

Zcela jinak komentoval obsazení Sudet jiný Polák, který, ač policista, nebyl nacionalisticky zaslepen. Tehdy mi řekl, že za tuto Hitlerovu „pomoc“ Polsko těžce zaplatí. Podobného názoru byl i náš polský profesor národního hospodářství a hospodářského zeměpisu.

Politických kotrmelců se však dopouštěli i někteří Češi. Český učitel Bracháček, pocházející odněkud ze Slezska, přišel v neděli do hospody ostříhán dohola. Na dotaz, proč tak učinil, prohlásil polsky, že on vždy byl Polákem a Polákem zůstane. Že se už dal zapsat jako dobrovolník do armády proti Československu, a aby s ním neměli práci se stříháním, až ho budou odvádět. Jeho horlivost však nenašla v hospodě u piva ocenění, naopak, měli z něho velkou legraci.

Většinou však přijali Češi zprávu o obsazení se slzami v očích a tušením špatných konců.

Druhá světová válka

Po vypuknutí války 1.září 1939 byly obavy, zda se i Volyň stane frontovou linií. Již 6 dní po obsazení Polska Němci se na silnicích objevovala auta s polskými uprchlíky a důstojníky, kteří směřovali na jihovýchod – do Rumunska. V té době měl Sovětský svaz mírovou smlouvu s Německem a neobával se napadení ze strany Německa. Naopak, sám využil situace a podělil se s Hitlerem o Polsko napůl. Rudá armáda tak obsadila západní Ukrajinu, do té doby patřící k Polsku.

Dne 17. 9. 1939 pochodovala Rudá armáda po silnicích Rovno-Dubno- Mlýnov. První jednotka přišla na Martinovku ještě téhož dne a většina z obyvatel uviděla poprvé živého Číňana s copánkem, který byl u této jednotky kuchařem. V době připojení Volyně k Sovětskému svazu došlo k několika reorganizacím. Martinovka byla sloučena se sousední českou obcí Dembrovka, předsedou byl Karel Václavík.

Brzy byla zahájena výuka na školách, v Hrušvici byla zřízena „desetiletka“ s ukrajinským vyučovacím jazykem. Koncem října se zde stal učitelem uprchlík z Československa, pan Oskar Kaminský, který neuměl ani rusky, ani ukrajinsky. Vyučoval proto k velké radosti českých obyvatel nějakou dobu česky.

Na Volyni se v té době objevovalo hodně uprchlíků z Československa a zapojovali se do společenských a kulturních aktivit českých občanů.

Válka se projevila nedostatkem všeho zboží, praktikoval se výměnný obchod. Rolníci vozili své výrobky (maso, sádlo, atd) na tržnici do Rovna. Jako jeden z důsledků sovětské moci bylo založení kolchozu v lednu 1941, do něhož povinně museli vstoupit všichni rolníci. (Pouze velcí rolníci, Lajnweber a Vladislav Vendolský nebyli přijati. Mělo se s nimi zacházet jako s kulaky). Jarní osev ještě stihli provést společně, žně však už nikoliv.

V červnu 1941 napadlo hitlerovské Německo Sovětský svaz. Vojáci Rudé armády byli očividně zmateni a v podstatě se po krajině pohybovali chaoticky. Jen ojediněle kladl některý

prapor odpor. Rodiče vzpomínali také na to, jak špatně byli vyzbrojeni.

V pátek 27. června přijel do Martinovky první německý motocyklista na sidecaru s kulometem a za ním auto s 20ti vojáky. Přestože nenarazili na žádnou ruskou vojenskou jednotku, začali prohledávat stodoly a našli tři zraněné sovětské vojáky, které zastřelili. Pravidelně pak jezdili do vesnice vymáhat dodávky obilí.

V té době už tatínek a maminka bydleli a hospodařili společně s otcovými rodiči. Maminka to zprvu se svou tchýní neměla jednoduché, ve svých sedmnácti letech byla často terčem kritiky, i když tvrdě pracovala. Říkala, že otec musel své matce domluvit, aby jeho ženu respektovala. Byla také z domů zvyklá na přece jen trochu větší komfort. K dřevěné chaloupce si přistavěli jednu zděnou místnost pro sebe. Sedm let čekali na první dítě. V roce 1942 to byla Marie, v roce 1945 Božena.

Maminka s dcerami Boženkou a Marií před domem s vánočním stromečkem. Vlevo Anna Havlíčková.

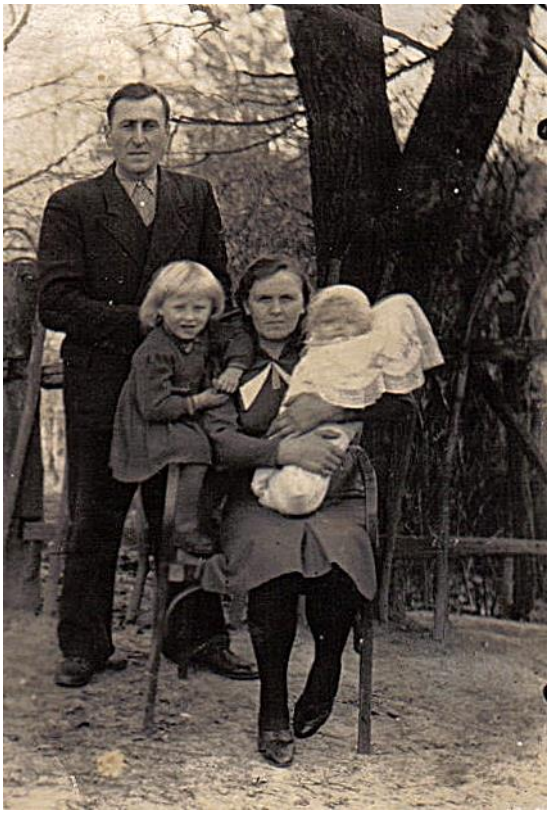

Asi rok 1945-46 na Volyni.

Na válku maminka často vzpomínala. Jednou ji jeden německý voják požádal o sklenici mléka. Protože zrovna neměla čerstvé mléko, donesla mu sklenici kysané smetany. To ho tak dojalo, že vytáhl z kapsy fotografii své rodiny, ukazoval ji a začal naříkat, proč je tak daleko a co tady vlastně dělá. A pak napsal potvrzení o dodávce a žádné obilí od ní nevzal. Byli mezi nimi i takoví, kteří mluvili česky – pravděpodobně ze Sudet.

Ne všichni ale byli tak vstřícní. Poblíž města Rovna byl zajatecký tábor v počtu několika desítek tisíc ruských vojáků. Přes zimu 1941/42 je téměř všechny nechali pomřít hladem, zimou a mučením. Tatínek vyprávěl, že když vezl z pole fůrku řepy, tak jim hodil několik kusů přes plot. Ti chudáci se na to vrhali a němečtí vojáci je mlátili pažbami pušek. Mířili také na otce a dávali mu najevo, že jakmile ihned neodjede, tak to s ním také špatně skončí.

Do vesnice přišli v té době dva ruští vojáci, kteří se zachránili z obklíčení. Jeden z nich Semjon Čornych ze Sverdlovské oblasti zůstal v rodině Leopolda Bačovského a Ivan Bondarev

od Kurska našel domov u Stanislava Bači, mého otce. Oba se tu schovávali, pomáhali rodinám při všech pracích a přečkali v obci celou okupaci až do příchodu Sovětské armády v roce 1944. Pak se k ní přidali. Maminka vzpomínala, že se s nimi loučili jako s vlastními dětmi. Bohužel žádnou zprávu o jejich dalším osudu nedostali.

Můj otec nebyl ze zdravotních důvodů odveden, prožil válku na Martinovce. Nicméně situace zde nebyla o nic bezpečnější. Kromě řádění Němců (vypálení obce Český Malín) byli obyvatelé (především Poláci a Židé) vystaveni pronásledování ukrajinských nacionalistů a banditů, kteří si říkali banderovci. To trvalo i po skončení války. V noci „vládli“ banderovci, ve dne sověti. V obci byla proto založena buňka odbojové organizace „Blaník“, kterou vedl můj otec Stanislav Bača a Václav Vendolský, syn Josefa. Muži se zbraní v ruce hlídali za noci obec a bránili životy a majetek českých obyvatel. Oba také často vyjednávali s místním velitelstvím banderovské organizace. Jednu takovou návštěvu u velitele banderovců otec barvitě líčil. Ten mu slíbil, že se zloději „zatočí“, neboť prý Ukrajina potřebuje ve svém úsilí o samostatnost podporu Československé vlády a nechce proti sobě poštvat české obyvatelstvo. Přesto bylo několik Čechů banderovci zavražděno a krádeže byly na denním pořádku.
K nejtragičtějším patří vyvraždění rodiny Kabátových. Stanislav Kabát byl starostou na Martinovce a mnohokrát varoval místní Židy skrývající se v obci před hrozícím nebezpečím. A to se mu zřejmě stalo osudným. Po něm byl zvolen starostou můj otec Stanislav Bača až do roku 1947.

Jen díky své rozvaze, předvídavosti a diplomatickému jednání, se mu podařilo mezi těmito radikálními silami obstát a přežít.

Také dědeček Leopold Bačovský a jeho žena Antonie si vzali k sobě židovské dítě, jehož matku zabili banderovci a otec Ashom Dancker odešel do války. Dali mu jméno Josef a vydávali ho za své vlastní dítě. Naštěstí je nikdo neudal. Po válce si pro něj jeho otec přišel a odvezl ho do Izraele. Po převratu, v roce 1992, přijel tento Josef Dancker do

Československa hledat rodinu, která ho zachránila. Shledání se všemi, kteří přežili, bylo velmi srdečné. Leopold a Antonie Bačovští obdrželi v roce 1995 nejvyšší státní vyznamenání Izraele – Spravedlivý mezi národy a jejich jména jsou zapsána v jeruzalémském památníku Yad Vashem.

Nebezpečných příhod s banderovci zažili moji rodiče mnoho. Např.: Jednou v noci se ozvalo bušení na okno a ozval se mužský hlas: „Víme, že tam máš Polku. Dej nám ji, nebo vás všechny postřílíme::“ Otec byl v té době už ozbrojen, tak odpověděl: „Mám vás na mušce, jestli okamžitě neodejdete, tak budu střílet já.“ Ta Polka byla žena tatínkova bratra Václava, který byl ve válce. Bydlela se svým synem společně u mých rodičů. A ty bandity otec poznal, byli to mladí muži – Ukrajinci ze sousední vesnice, kteří dříve chodili na Martinovku na zábavu.

V době války se museli obyvatelé podrobit mnoha zákazům německých okupantů. V oficiálních mlýnech bylo možno pomlet pouze 13 kg na osobu měsíčně. Obyvatelé si tedy pomáhali, jak se dalo. Dědeček si např. vyrobil doma primitivní mlýn a tajně mlel obilí pro celou obec. Kdyby to někdo vyzradil, stihl by ho za to těžký trest. Podobně se doma vyrábělo mýdlo, cukr z cukrové řepy, vydělávala se kůže na podrážky k botám. Maminka vyprávěla, jak zanesla k ševci svůj černý lakovaný pásek a ten z něho ušil sandálky pro Mařenku. I v tak těžkých dobách, si uměli poradit.

Roku 1941 byli povoláni do základní vojenské služby: maminčin bratr Jan Bačovský, syn Leopolda, Vladimír Bačovský, syn Josefa, Vladimír Bačovský, syn Rudolfa. Také manžel tatínkovy sestry Aloisie, Gustav Bačovský zahynul ve válce. Otec později jeho pozůstatky převezl na hřbitov na Martinovce.

Svatba Aloisie Bačové a Gustava Bačovského

Hrob Gustava Bačovského na martinovském hřbitově v roce 2012.

Jan Bačovský se svou ženou Stanislavou, dcerou Aloisie Bačovské.

Vladimír Dvořák (nar.1917 Hlinsk, zem. březen 1997) vypráví:

V roce 1941 byli někteří čeští mladí muži vyzváni, aby nastoupili na vojenské cvičení do Zdolbunova. Vlakem pak byli odvezeni přes Rovno do Rožiště. Odtud šli pěšky do městečka Maněviče. Vedle v lesích byl vybudován dřevěný tábor. „Postele jsme si udělali z borových větví, spali jsme v tom, do čeho jsme se oblékli ještě doma – dobře, že jsme si vzali teplé kabáty, bylo se čím přikrýt.
Když vypukla válka (22. 6. 1941), přišel rozkaz, abychom si vzali s sebou všechny své věci a vyrazili jsme pěším pochodem

na město Sarny, pak stále dál na jihovýchod. Pochod končil až u Charkova, kde jsme stavěli letiště. Když Němci začali bombardovat Charkov, šli jsme směrem k řece Donu a zastavili se u vesnice Tretjaky. V Tretjakách jsme pracovali asi do března 1942. Pak nás naložili do vlaku a jeli jsme do Omska, za Ural. V Omsku jsme byli přiděleni do závodu CD, který v míru vyráběl lokomotivy a my jsme jej pomáhali předělat na závod pro výrobu tanků. Práce to byla obtížná, v zimě 1942/43 byly velmi silné mrazy přes -50 stupňů.“ (Kniha „Volyňští Češi v prvním a druhém odboji“- str. 182)
Jan a jeho bratr Vladimír Bačovský byli z Omska odveleni hlouběji na Sibiř a pomáhali stavět evakuovaný závod na palouku přímo v tajze až někde u Ulan-Ude.

(Jiří Hofman získal od sester jeho adresu a ve své knize vzpomínek uvádí, že mu tam poslal dopis.)

Na krátkou dobu se dostali do GULAGU na udání nějakého tatarského „kolegy“.

Doplňuji, co vím od své matky Boženy. Udání prý znělo: „Bačovský řekl, že by se Stalin měl vařit v oleji…“ A protože tam byli dva muži jménem Bačovský, tak je pro jistotu poslali do gulagu oba dva. Jan prý důvod udání vysvětloval tak, že se tomu vojákovi líbily jeho boty a domníval se, že když bude Jan zastřelen, tak si ty boty bude moci vzít. Jan gulag přežil, ale drastické vzpomínky ho pronásledovaly celý život. Koncem války byl propuštěn, když se začala organizovat Československá Svobodova armáda. V každém případě přišel před koncem války domů v naprosto zuboženém stavu. Poté, co se trochu zotavil, do války už nenastoupil, ale pracoval jako voják výhybkář na nádraží v Rovně.

V červnu 1945, se mým rodičům narodila druhá dcerka Božena. Tehdy už volyňští Češi začali uvažovat o návratu do původní vlasti.

Loučení na hřbitově před odjezdem do Čech.
Hrob dědečka Marie Obhlídalové, rozené Krčmové, zabitého banderovci.
Vlevo Marie Bačová.

V knize „Volyňští Češi v prvním a druhém odboji“, (autoři: Jiří Hofman, Václav Širc, Jaroslav Vaculík, Praha 2004), se uvádí: „Češi podle možností jednotlivých rodin a jejich odvahy riskovat pomáhali pronásledovaným. Byla to v tom obrovském moři utrpení kapka naděje, byl to projev hluboké lidskosti a velké odvahy.“
V této publikaci najdeme následující údaje:

„Počet zachráněných **Poláků** nelze vůbec odhadnout, šlo zpravidla o jednorázovou pomoc na útěku do bezpečí.

Počet zachráněných **ruských zajatců (sovětských vojáků)** před nacisty lze odhadnout zhruba na 400 - 600 osob.

Pomoc **Židům** měla vícestranný charakter a byla také nejnebezpečnější, hrozilo za ni potrestání smrtí pro celou

rodinu. Manželé Goldenbergovi ve své knize „Whispers in the darkness“ (Šepoty ve tmách), Shengold Publishers, New York, 1988, popisují záchranu své rodiny (a dalších osob - celkem jich bylo 27) na Volyni u paní Antonie Šindelářové: „Moji rodiče obchodovali obilím a jednali hlavně s českými sedláky... Jednání s nimi byla vždy čestná a důvěryhodná... Když nám bylo nyní zle a obrátili jsme se na ně, a oni udělali, co mohli... Celý svět se zdál být krutý a bez zájmu. Češi byli jediní, o kterých jsme věděli, že pomáhají Židům. Jsou „tzadikim“ - spravedliví, svatí lidé, spravedlivý národ světa....Češi k nám byli neuvěřitelně dobří a šlechetní, ostrov lidskosti v oceánu nelidskosti a bestiality.“

V prostoru českého osídlení západní Volyně byl přibližně každý třetí Žid zachráněn s pomocí Čechů. Jmenovitě lze doložit 230 zachráněných osob. Za přechovávání Židů byly na Volyni německými nacisty zavražděny dvě české rodiny, celkem 5 osob, z toho 2 děti.

Sedmi rodinám volyňských Čechů byl udělen čestný titul s medailí Chasidej umot haolam (**Spravedlivý mezi národy**) a jejich jména jsou vyryta na Zdi cti v pamětním komplexu Yad Vashem v Jeruzalémě.

Z celkového počtu 39 českých rodin odměněných tímto vyznamenáním je 18 % volyňských Čechů.

Z toho se 1 rodina usídlila po reemigraci do Československa v Rusíně (Anna a Václav Skalští z Dembrovky) 1 rodina v Liptani (Emilie a Antonín Holštajnovi z Moldavy) atd.

Při záchraně židovských spoluobčanů pomáhali nezištně i mnozí další občané, např. rodina Vendolská z Martinovky, z Dembrovky to byl Stanislav Zumr, Josef Samec, Karel Václavík.

Češi se na Volyni projevovali jako nositelé hospodářského a kulturního pokroku, ale zároveň jako tolerantní a spolehliví spoluobčané, kteří jednali podle křesťanských zásad, v nichž byli vychováni, a které jim byly vlastní. Žili v mnohonárodnostním prostředí společně s

Ukrajinci, Poláky, Židy, Rusy a Němci. a poznali, že zlo nelze spojovat s národností člověka, ale jeho morálními kvalitami. Tyto postoje si odnesli zpět do vlasti.

Češi na Volyni si zachovali překvapivě čistý rodný jazyk, kulturu, včetně písní, zvyků a obyčejů ze staré vlasti. Byli neokázalými, ale upřímnými vlastenci.

Vladimír Samec, autor „Kroniky obce Dembrovka na Volyni“ podrobně popisuje návrat do staré vlasti: (str. 47)

„Každá rodina si na cestu do vlasti mohla vzít pár koní s postroji, vůz, dvě krávy a dvě tuny zavazadel. I když odjížděli rádi, přece jen se smíšenými pocity. Zejména starší lidé se se slzami v očích loučili se svými domovy, vybudovanými prací a odříkáním tří pokolení za dobu zhruba osmdesáti let (asi od roku 1860).

Transport s dembrovskými občany měl odjet do ČSR v polovině března 1947 z nádraží okresního města Rovno. Lidé se začali připravovat na cestu, prodávali nábytek, hospodářská zvířata, zemědělské stroje a další nepotřebné věci domorodcům. Zabíjeli prasata, škvařili sádlo, udili maso, aby měli zásoby potravin na cestu a začátky života v ČSR. Bylo jim známo, že tam je nedostatek potravin.

Přes četné národnostní třenice s ukrajinským obyvatelstvem bylo loučení s nimi dojemné. Některé české a ukrajinské rodiny pojily dlouholeté přátelské vztahy. Ukrajinci s oblibou brali za kmotry svých dětí Čechy, ti pak cítili určitou spoluzodpovědnost za jejich další osud. Důstojné rozloučení přichystal pravoslavný farář (pop) Fedor Sobolev v církvi v Hrušvici. Po slavnostní mši před velkým shromážděním věřících vysoce hodnotil vliv Čechů na rozvoj kultury a zemědělství na Volyni, poděkoval jim za všechno, co pro rozkvět Ukrajiny vykonali a popřál mnoho štěstí doma v ČSR.

Na památku jim věnoval ikonu, kterou převzal pan Hamáček Jan a je uložena v pravoslavném kostele v Osoblaze.

Krátce před odjezdem se do obce přistěhovali Rusíni a Ukrajinci ze Slovenska, někde od Bardějova, Sabinova a

Prešova. Jednalo se o rodiny z chudobného kraje. Sovětský svaz je přijal jako výměnu za volyňské Čechy. Vystěhovalci si těžko zvykali na tamní složité podmínky, chtěli se vracet zpět na Slovensko. Sovětské úřady jim to však nepovolily. Nejméně tři týdny žili společně s odcházejícími Čechy a při loučení plakali. Vyčítali si, proč se nechali svést líbivou sovětskou propagandou. Po čase se jich většina vrátila zpět do ČSR.

Bylo to 15. března roku 1947 za chladného rána, místy ještě ležel sníh, když se z Dembrovky kolona koňských potahů s plně naloženými vozy vydala do 20 km vzdáleného města Rovna. Děti a starší občané seděli na vozech, dospělí hnali krávy nebo šli pěšky vedle vozů. Po obou stranách silnice ve vzdálenosti asi 100-200 metrů šlo několik ozbrojených příslušníků domobrany, kteří chránili pohyb kolony. I když měli hřejivý pocit, že se konečně vrací domů, přece jen, zejména starší osoby, byly smutné a přemýšlely, jaký osud je v nové vlasti čeká. Bylo mezi nimi i několik přestárlých občanů, kteří se před 80ti léty narodili v Čechách. Celý život prožili na Volyni a nyní se vracejí zpět do staré vlasti. Jednalo se o stařenky Samcovou, Kubáčkovou, Kubínovou, Stryjovou, dědečka a babičku Barfajtovi. Ze vzpomínek Miloslava Kubína se dozvídáme, že jeho babička Marie Kubínová (sestra mého dědečka Václava Báči), která se narodila v Čechách, po svém návratu do vlasti navštívila své rodiště a poznala tam lavičku, která prý tam ještě stála.

Transport z Rovna odjel asi za týden - po doplnění potřebného počtu vagónů. Cesta přes Lvov, Karpaty do Čopu nebyla snadná. V nákladních vagónech cestovaly dvě i více rodin, hospodářská zvířata byla většinou ustájená ve vagónech zvlášť. Během cesty transport často stál, někdy i několik hodin nebo celý den. Silně opotřebované vagóny z války měly značnou poruchovost. V Karpatech k překonání stoupání a klesání bylo nutné dvou lokomotiv, které mnohdy scházely. Někdy dokonce strojvůdce odmítl jet dál, dokud nedostal požadovaný příděl oblíbené samohonky a špeku.

Velkým šokem pro cestující byly hory. Starší občané, když viděli ty bídné chaloupky v horách, začali naříkat, ženy plakaly, kam že je to vezou. Když přijížděli k Čopu, uklidnili se. Po překládce v Čopu dorazil transport 1. dubna do Košic, zde proběhla zdravotní kontrola a byly vydány reemigrační průkazy.

Na československém území se všichni cítili jako znovuzrození, válečné hrůzy a útrapy z nich najednou spadly. Cítili se konečně doma. Dojatí, uvolnění a šťastní se chystali na nový život.

Po dlouhé unavující cestě konečně po třech týdnech transport zastavil ve stanici určení v Šumperku. Po krátkém přivítání zástupců osidlovací komise bylo občanům šetrně sděleno, že v okrese i jeho okolí jsou zemědělské usedlosti v podstatě již osídlené a bylo jim doporučeno zajet na Krnovsko, kde je údajně dostatek volných míst k osídlení. K návštěvě Krnovska jim byl propůjčen autobus s průvodcem. Na Okresním národním výboru v Krnově byli volyňští Češi srdečně přijati tehdejším předsedou panem Glombem a vedoucím zemědělského odboru ing. Troubelíkem, který s nimi procestoval všechny obce na Osoblažsku. Bylo to území silně poškozené válkou, samotné město Osoblaha, které prý před válkou mělo asi 10 tisíc obyvatel, bylo prakticky srovnáno se zemí. V obcích nebylo hospodářské usedlosti, na které by nebylo vidět stopy války.

Osoblažsko je úrodný, rovinatý kraj připomínající krajanům rodnou Volyň. Ne nadarmo se tomuto kraji říkalo druhá „Haná“. Přestože volné usedlosti byly z větší části silně poškozené, prázdné, prakticky vydrancované zlatokopy, rozhodli se dembrovští občané tento západní kout slezské země osídlit. Vybrali si zde volné usedlosti a večer se vrátili do Šumperka, aby svým rodinám sdělili radostnou zprávu, že našli území, kde začnou nový život.

Třetího dne po příjezdu byl transport vypraven ze Šumperka do Krnova. Zde, na železniční stanici, slavili dembrovští své první velikonoce v ČSR. Příjemné překvapení

pro ně připravili krajané, kteří zde již bydleli. Po krátkém přivítání procházeli kolem vagónů, přáli rodinám pěkné svátky a každému předali obarvené vajíčko. Bylo to radostné a dojemné, krajané se objímali, ženy si zaplakaly. Dembrovší na oplátku nabídli samohonku čepovanou přímo z konve na mléko.

Dembrovští se usídlili, vždy po několika rodinách, prakticky ve všech obcích na Osoblažsku. Rodiny roztroušené po celém Osoblažsku se rychle sžily s místním obyvatelstvem, vzájemně si pomáhaly, společně využívaly zemědělské stroje při špičkových pracích a spoluvytvářeli společenský život v obcích. Na Volyň však stále vzpomínali jako na svůj domov.

Po návratu do vlasti. Stanislav Bača jako člen odbojové organizace Blaník s velitelem Václavíkem (?).

Krátce po návratu do vlasti jeden z nich, Jaroslav Dvořák, založil dechový orchestr převážně ze svých bývalých spoluobčanů, kteří se scházeli ke společnému vyhrávání ve

Slezských Rudolticích, kde bydlel. Pro kapelu složil pochod „Návrat do vlasti“. Skladba se hrála několikrát v čs. rozhlase.

Toto území osídlili lidé různých profesí a různého původu. Pocházeli ze Slezska, Hané, Valašska, Slovácka a dokonce i ze Slovenska. Jen malé procento z nich bylo výkonnými zemědělci. Volyňští Češi byli rodilí zemědělci a dosahovali velmi dobrých hospodářských výsledků. Tím stoupala jejich autorita a vážnost mezi místními spoluobčany a u nadřízených orgánů. Řada z nich se osvědčila jako vynikající zemědělští odborníci. Po násilné kolektivizaci však většina z nich postupně z Osoblažska odešla. Odstěhovali se do Krnova nebo do Ostravy- Poruby a změnili zaměstnání...“

Volyňští Češi byli známi jak svou neúnavnou pracovitostí a zodpovědností, příkladným rodinným životem, ale také schopností se bavit a kulturně vyžívat. V době, kdy neexistovala televize ani kino, se v žádném případě nenudili. Hudba provázela zdejší obyvatele při všech radostných i smutných okamžicích jejich života. Jádro hrozovského kostelního sboru od sv. Michala pod vedením varhaníka Stanislava Bači z Rusína (volyňského Čecha z Martinovky) tvořili hrozovští občané: Stanislav a Marie Herblichovi, Václav Janko, Emílie Pallová. Další členové: Božena Bačová, Anna Havlíčková a Anna Janíková byly z Rusína. Tento kostelní sbor nacvičoval slavnostní zpěvy ke všem svátečním příležitostem, o vánocích, svatodušních svátcích, velikonocích, Stanislav Bača zpíval sám celé pašije, sbor zpíval i o pohřbech a svatbách. Činnost tohoto sboru ustala až zestárnutím a smrtí převážné části jeho členů. Vesnice se vylidňovaly, a dorost či další zájemci o pokračování této činnosti chyběli.

Rodinné setkání v Osoblaze v 60. letech.

Návštěva Martinovky v roce 1967.

Stanislav Bača a Stanislav Herblich se svou sestrou na hřbitově.

Stanislav Bača před svým rodným domem se současnými obyvateli.

Vysvěcení bývalého českého kostela na pravoslavný.

Dar od českých poutníků – kopie bývalého oltářního obrazu sv. Václava.

Rok 2012.